

POLIITTÕKESTUS KUI KOMMUNIKATSIOONI- TEHNIKA ÄÄRMUSLIKE SÕNUMITE LEVITAMISEKS

HANNES PARMO

Võtmesõnad: poliittõkestus, *political jamming*, paremäärmuslikud narratiivid, kujutiste lugemine, multimodaalne diskursusanalüüs, kriitiline diskursusanalüüs

Ülevaade. Artiklis kirjeldatakse veebidiskursuse mõju poliitilisele retoorikale ja analüüsitakse tõkestust (ingl *jamming*) kui tänapäevast kommunikatsioonitehnikat, mida võidakse kasutada äärmuslike sõnumite levitamiseks. Artikkel tugineb uuringule, mille keskmes on 2017.–2018. aastal toimunud immigratsioonivastased meeleavaldused ja seal presenteeritud loosungid. Multimodaalne diskursusanalüüs ühildab loosungitele kantud teksti ja kujutised ning selgitab loosungitele kantud varjatud paremäärmuslikke ideoloogilisi sõnumeid.

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on peamiseks suhtluskeskkondadeks sotsiaalmeedia platvormid, mis mõjuvad oluliselt ka kommunikatsioonitrende füüsilises maailmas, sest poliitilise agendaga organisatsioonid ja isikud peavad auditooriumi kõnetamiseks kasutama retoorikat ja stiili, millega inimesed on harjunud. Internetis leviv info on visuaalne ja kiiresti tarbitav, seepärast peavad poliitilised avaldused vastama samale standardile. Eesti kontekstis on muutuvate oludega kõige paremini kohanenud Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (edaspidi EKRE). Parempoolsed radikaalid ei ole Eestis varem karismaatiliste liidrite puudumise tõttu edu saavutanud, kuid Mart ja Martin Helmel kui võimekatel (meedia tööpõhimõtteid tundvatel) demagoogidel on see õnnestunud (Auers & Kasekamp, 2015, p. 147). EKRE sümbolistliku ja reljefse (populistliku) retoorika silmapaistvaimaks näiteks on Martin Helme öeldud lause „Kui on must, näita ust“, millega ta väljendas nägemust Eestile sobilikust immigratsioonipoliitikast (Teder, 2013).

Maailmapoliitikas on silmapaistva retoorikaga edu saavutanud Ameerika president Trump, kes on kasutanud meisterlikult sildistamist konkurentide karieerimiseks ja nende tõsiseltvõetavuse vähendamiseks. Samuti kasutas Trump enda vastu tehtud paremäärmuslikke süüdistusi osana valimiskampaaniast, käsitledes äärmuslust puudutavaid süüdistusi huumori võtmes ja muutes seeläbi paremäärmusluse meemiks.

Poliitiliste ideede karieerimist üldistab termin nimega *jamming*. Termin *cultural jamming* tõi peavoolu diskursusesse 1984. aastal Ameerika muusikaline grupp Negativland (Wettergren, 2009; Philipps, 2015), viidates sellega aktivistidele, kes muudavad reklaamtahvleid ja õõnestavad nende esialgset tähendust (Philipps, p. 185). *Jamming* tuleneb Carducci (2006, p. 117) järgi elektroonilise mõjutamise tehnikast, millega häiritakse militaarset või poliitilist sisu kandvat raadiosignaali.

Cultural jamming uga on pilatud ka kiirtoiduketti McDonald's, milles korporatsiooni tunnuslause „I'm loving it“ on muudetud loosungiks „Weight: I'm gainin`it“. *Jamming* u versioonis on McDonaldsi logo pööratud tagurpidi ning uus tekst hoiatab inimesi ebatervislike eluviiside ja kaalutõusu eest.

Eesti-inglise tõlgete otsingumootor (Linguee) annab *jamming* u eestikeelseks vasteks *summutamine, segamine, häirimine*. *Cultural jamming* on teadusajakirjas Acta Semiotica Estica IX tõlgitud eesti keelde *kultuuritõkestusena* (Gramina, 2012). Artikli autor tugineb Gramina tõlkele, andes *jamming* u eestikeelseks vasteks *tõkestus* ning *political jamming* u vasteks *poliititõkestus*.

Poliititõkestus eeldab poliitilise agenda edastamist nii, et tarbijale tuntud kontekstile (pilt, sümbol, heli) lisatakse enda alltekst, mis mõjutab satiirilise ja/või naljaka loosungiga tarbija seniseid arvamusi ja vaateid (Cammaerts, 2007, pp. 4, 9). Internetimeemides kasu-

tatakse äärmuslikke ideoloogiaid esindavaid sümboliteid mängulises kontekstis ning need meemid uuenevad anonüümses keskkonnas pidevalt, seepärast on tänapäeva internetikasutaja (eelkõige noorema põlvkonna) jaoks radikaalsed sümbolid üha enam oma radikaalsust minetamas (Parmo, 2021, lk 4). Interneti-diskursuses võidakse äärmuslik tähendus omistada nii uuele sümbolile kui ka kaaperdatud tuntud (positiivse kuvandiga) sümbolile. Nii on võimalik ühiskonda trollida¹, sest suur osa elanikkonnast ei aktsepteeri sümbolile omistatud meelevaldset tähendust. Osa inimesi kasutab sümbolit äärmuslikus võtmes ja osa inimesi vanas (neutraalses) tähenduses, mis devalveerib oluliselt vaenulike sõnumite äärmuslikkust.

Artikkel kirjeldab tõkestuse ja veebidiskursuse trende tänapäeva kommunikatsioonis ning annab ülevaate uuringust, mille käigus analüüsiti nende trendide kasutamist avalikel meelevaldustel (füüsilises maailmas) loosungite vormis.

1. MEEMIDE ROLL DIGIAJASTU KOMMUNIKATSIOONIS

Poliitiliste teemade visualiseerimiseks on alates 16. sajandist kasutatud karikatuuri, mida võib mõtteliselt pidada meemi eelkäijaks. Sarnaselt karikatuuriga on meem mingi konkreetse teema visuaalne liialdustega kommentaar, mis ründab ja naeruväärstab käsitletavat objekti. Karikatuuri ja ka meemi võib käsitleda mõttemänguna, mis visualiseerib vaenlase kuju ning muudab ta äratuntavalt naeruväärseks, pakkudes lugejale lapsikut lõbu (Gombrich & Kris, 1938, p. 7). Klassikalised karikatuurid on poliitilise kommentaarina muutunud vähetähtsaks, kuid massiliselt levivad meemid on populariseerinud karikatuurset mõtlemist just tavakasutajate hulgas (Parmo, 2021, lk 10).

Kõige laiemas tähenduses võib meemiks pidada kõiki kultuuriüksusi. Mainimisväärsed on aga tuntuse saavutanud kultuuriüksused ehk tugevad meemid. Evolutsioonibioloog Richard Dawkins kui meemi mõiste kasutuselevõtja 1976. aastal ilmunud raamatus „Isekas geen” tuletas meemid geenide analoogiast – meem kui geeni kultuuriline analoog (Grahami, 2002, p. 83). Termin „meem” on tuletatud kreeka keelsest sõnast *mimema*, mis tähendab midagi, mida imiteeritakse (Shifman, 2013, p. 10). Dawkinsi (2006, p. 192) käsitluses on meemid ideid ja väärtusi kandvad kultuurilised üksused, mis kohanemisvõimelisena on ajas arenevad ja evolutsioonilist analoogiat kasutades – elujõulised. Delaure'i ja Finki (2017, p. 38) definitsiooni järgi saab meeme käsitleda väikeste tähendust omavate üksustena, mida on lihtne kopeerida, muuta ja levitada. Tänapäeva ühiskond mõistab meemi all aga eelkõige internetimeemi ja selle kõige tuntumat vormi *image macro*'t, mida Duerringer (2016, p. 5) defineerib ringlusesse läinud kujutistena,

¹ Trollimine – solvava sõnumi kirjutamine internetis, et kedagi häirida või ärritada (Cambridge Dictionary, 2021; autori tõlge).

millele on lisatud humoorika sisuga kindlas formaadis tekstilõik. Meemid nagu Bad Luck Brian ja Success Kid funktsioneerivad nalja šabloonidena, mida pildi (meemi) konteksti mõistvad internetikasutajad saavad iseseisvalt täiendada ja uuesti ringlusesse saates levitada.

Internetis on suurem potentsiaal levida sellisel sisul, mis rõhub inimeste emotsioonidele, ning kõige populaarsemaks ja lihtsamini püütavaks positiivse emotsiooni stiimuliks on humoorikus. Bergeri ja Milkmani (2012, pp. 193, 199) järgi on suur levikupotentsiaal ka sellisel materjalil, mis tekitab ärevust ja viha, kuid positiivse sisu jagamine on populaarsem, sest internetikasutajad jagavad sisu nii sotsiaalse kui ka enese presenteerimise eesmärgil, eelistades sellist sisu, mis tekitab teistes kasutajates hea tunde ning samal ajal näitab neid endid lõbusa ja meelelahutuslikuna. Goodwin ja Dahlstrom (2014, pp. 151, 157) toovad kliimadebati näitel välja, et teadlased peavad saavutama auditooriumi usalduse, sealjuures soovivad nad ka teaduslikus debatis kasutada (teemasse kaasata) publiku poolehoidu võitmiseks huumorit.

Sellist massikommunikatsiooni trendi toetab tugevalt meemikultuur, sest meem on justkui nalja šabloon, mida muutes ja levitades (õiges kontekstis kasutades) mõjub meemi jagaja justkui ise nalja autorina. Sealjuures ei ole isik tegelikult mitte nalja autor, vaid tarbija ning enda humoorikuse väljendamiseks ei pea inimene mitte nalja looma, vaid naljast aru saama ja seda õiges kontekstis dubleerima. Sõnumi edukaks levitamiseks ei pruugi humoorikas olla mitte ainult sisu, vaid ka sõnumi edastamise vorm (meem), mida kasutades on võimalik levitada ka mittehumoorikat, poliitilist ja vaenulikku sõnumit (Parmo, 2021, lk 12).

Keeruline on hinnata internetikeskkondades levivate meemide autori/jagaja taotlus: kas eesmärk on olnud jagada meemi kui koomilist vormi või kui ideoloogilist sõnumit, mida meem endas kannab. Seiffert-Brockmann ja kaasautorid (2018, pp. 2865–2866) kirjeldavad meemikultuuri kui reegliteta mängu, milles on tarbija jaoks tähtis protsessis osalemine ja mängimine ise, mitte lõpptulemus.

1.1. Internetikeskkond tähendusvälja kujundajana

Äärmuslike sõnumite levitamiseks internetis võidakse kasutada sümboleid, mis lisatakse meemile või mis on ise meemiks muutunud. Eri keskkonnad ja subkultuurid kasutavad erinevaid sümboleid, mis kõnetavad kindlat auditooriumit ning populaarsuse kasvades võivad need kanduda üle ka peavoolumedia füüsilisse maailma.

Rahvusvaheliselt tuntud näiteks on Pepe the Frogi kaaperdamine internetitrollide poolt. Matt Furie koomiksist „Boy’s Club” pärinev karakter Pepe the Frog sai algselt netikeskkondades populaarseks kui empaatiat väljendav sümbol (Swinyard, 2019). Kui Pepe the Frogi

populaarsus levis peavoolu popkultuuri, andsid internetitrollid meemile uue tähenduse ning hakkasid seda seostama antisemiitliku ja fašistliku ideoloogiaga (Pelletier-Gagnon ja Diniz, 2018, pp. 6–7). Pepe the Frog jätkab meemina arenemist ja lisaks paremäärmuslikule sümbolile kasvatab see tuntust ka krüptovaluutana Pepemoon (BSCTimes, 2021). Võib väita, et kui peavoolumeedia mõistab aastatetagust tõlgendust Pepe the Frogist kui paremäärmuslikust sümbolist, siis internetikeskkondades on see meemina edasi arenenud ja omandanud juba mitu uut tähendust.

Eesti kontekstis on sümboli tähenduse kaaperdamise tuntuimaks näiteks käemärk „OK”, mida kasutasid 2019. aastal Riigikogus ametisse vannutamisel EKRE ministrid. Internetitrollid olid käemärgile omistanud valgete ülemvõimu (ingl *white power*) väljendava tähenduse. Kui alguses levis käemärgi uus tähendus internetikeskkondades, siis 2019. aastaks oli tegemist rahvusvaheliselt äärmuslikuna mõistetud žestiga ja EKRE ministrid sattusid rahvusvahelisse skandaali kui *White Supremacy* toetajad.

Selleks et tuvastada vaenu õhutavaid sõnumeid, tuleb mõista ka sümboleid ja sümbolitele omistatud tähendusi internetikeskkondades. Kõik mõjukad poliitilised diskursused on esitatud läbi peavoolu- ja sotsiaalmeedia, mis on saanud peamisteks poliitilise debati pidamise platvormideks, ning poliitilisteks platvormideks on kujunenud ka internetimeemid (Alvares & Dahlgren, 2016, p. 53; Seiffert-Brockmann, *et al.*, 2018, pp. 2866–2867).

1.2. Poliitõkestus ühiskondlikus diskursuses

Kultuuritõkestus ründas tarbimiskultuuri ja suurkorporatsioone, kandes endas paratamatult ka poliitilisi aspekte, kuid poliitiline sõnum ei olnud otseselt protesti eesmärk. Hiljem hakati tõkestust kasutama poliitiliste eesmärkide saavutamiseks ja sellisel juhul saame rääkida juba poliitõkestusest. Huey järgi (2015, p. 1) on poliitõkestus propaganda vahend, mida iseloomustab õõnestav ja satiiriline tegevus, mis võimendab huumori abil ideoloogilist sõnumit.

Tõkestus on olemuselt sarnane *détournement*'i tehnikaga (Sandlin & Milam, 2008; Brisman, 2010; Wettergren, 2009), mis prantsuse keeles tähendab ümbermarsruutimist/kaaperdamist. Sellise võtte sisuks on vastase ründamine tema enda vahenditega. Rünnatava objekti sümboleid või muid tunnuseid moonutatakse ja asetatakse naeruvääristavasse konteksti. Tõkestus kui kommunikatsioonitehnika on eriti elujõuline just digiajastul, sest eduka infovahetuse või propaganda levitamine internetis tugineb samadele tugevustele ja nõrkustele, millele tõkestus (Parmo, 2021, lk 15).

1.3. Poliitõkestus julgeoleku kontekstis

Kui *cultural jam* on olemuselt progressiivne Taaveti-Koljati võitlus (aktivist korporatsiooni vastu), siis *political jam* võib väljendada ka sallimatust, avalikku viha või otsest rassismi (Cammaerts, 2007, p. 9). Internetikeskkondades on äärmuslike sümbolite tähendused devalveerunud ja sotsiaalmeedia kasutajad võivad hooletult jagada humoorikat meemi, pööramata tähelepanu äärmuslikule või solvavale sõnumile. Sandlin ja Callahan (2009, p. 85) kirjeldavad postemotsionaalset lääne ühiskonda, milles massimeedia on emotsionaalset laetud keelelist ja visuaalset kommunikatsiooni üle kasutanud ning tarbija emotsionaalsete tähenduste suhtes tuimaks muutnud. Samuti peab kiiresti tarbitav populistlik poliitika kasutama uudiskünnise ületamiseks radikaalset retoorikat. Eespool kirjeldatud tänapäeva massikommunikatsiooni trendid raskendavad oluliselt pahatahtliku motiivi tuvastamist ja õigusvastase käitumise määratlemist.

Zeitsoff (2017, p. 1971) märgib, et 21. sajandi olulisemate geopoliitiliste sündmuste kujundamisel mängis otseselt või kaudselt olulist rolli sotsiaalmeedia kasutamine: 1) ISIS-e populariseerimine, sealhulgas järgijate värbamine; 2) küberrünnakute ja desinformatsiooni kasutamine Venemaa poolt Krimmi annekteerimisel; 3) Twitteri kasutamine Donald Trumpi poolt valimiskampaania tööriistana. Tuntuim näide poliitõkestuse kasutamisest äärmuslikus võtmes on ISIS-e propagandameetod *jihadi cool*, mis kasutab popkultuuri elemente uute (noorte) liikmete värbamiseks. *Jihadi cool* kasutab Facebooki, Twitterit, Youtube'i ja teisi sotsiaalmeediakanaleid, kus levitab noortele džihaadi pooldavaid sõnumeid, kasutades sõnumite ilmestamiseks lääne kultuurist tuntud meeme (Huey, 2015, pp. 1–4). Musta huumoriga rikastatud satiirilised kujutised on noortele internetikasutajatele harjumuspäraseks kommunikatsioonivormiks ja seetõttu on nad vastuvõtlikud ka islamiäärmuslaste propagandale.

USA presidendivalimistel kasutati Pepe the Frogi kui paremäärmuslikku sümbolit Trumpi maine kahjustamiseks. Pepe the Frogile lisati Trumpi soeng ja selliselt kasutati tõkestust otseselt USA presidendikandidaadi ründamiseks. Trumpi meeskond ei tõrjunud kriitikat, vaid hakkas nende vastu suunatud meeme ka ise levitama, muutes vastutõkestusega paremäärmusluse meemiks ja ennast karikatuursete rünnakute suhtes immuunseks. Julgeolekukontekstis on raske tuvastada äärmusliku ideoloogia levitajaid, sest äärmuslikku sõnumit võidakse esitada humoorikas või meelelahutuslikus võtmes ning äärmuslikku sisu jagavad isikud ei pruugi olla ideoloogiliselt motiveeritud, vaid nii-öelda tava-kasutajad, kes jagavad internetikeskkondades meelelahutuslikul eesmärgil humoorikat sisu.

2. PAREMPOPULISM JA PAREMÄÄRMUSLUS EESTIS

Artikli aluseks on empiiriline uuring, mis analüüsis immigratsioonivastaseid meeleavaldusi 2017.–2018. aastal, seepärast on oluline kirjeldada ka paremäärmuslikku poliitilist jõudu, mis nende meeleavalduste taga seisib. Kuigi populismi seostatakse eelkõige parempoolse poliitikaga, tuleb Alvaresi ja Dahlgreni (2016, p. 49) hinnangul seda käsitleda kui poliitilist stiili, millel puudub maailmavaade. Selles artiklis vaadeldakse populismi aga kitsamalt just paremäärmusliku poliitika kontekstis.

Populistlikus kommunikatsioonis on kolm kesket elementi: 1) viide rahvale, 2) võitlus korrumpeerunud eliidi vastu, 3) ja välise rühma (vastase) identifitseerimine (De Vreese, *et al.*, 2018, p. 427). Stewart (2020, p. 1207) toob välja, et sotsiaalteadlased seovad paremäärmuslust natsionalistlike, rassistlike ja ksenofoobsete ilmingutega, mis on reaktiiviks majanduskriisile ja üleilmastumisega kaasnevale sotsiaalsele ärevusele. EKRE kasutas oskuslikult immigratsioonikriisi poliitilise populaarsuse kasvatamiseks, võimendades immigrantidega kaasnevaid ohte ja esinedes ainsa rahvuslike väärtuste kaitsjana. Kurylo (2020, p. 2) järgi rõhub populism tavaliste inimeste igapäevastele hirmudele, sealjuures konstrueerides ja süvendades neid samu kriise, mille vastu väidavad end seisvat. EKRE propageeris seisukohta, mille järgi kaotab Eesti ÜRO üleilmse ränderaamistikuga (Marra-kechi lepinguga) isetsustusvõime, samas kui Riigikogu (2018) rõhutas ränderaamistiku kohta tehtud avalduses, et ränderaamistik on õiguslikult mittesiduv koostööraamistik ja selle toetamisel ei võta riigid kohustust avardada seaduslikke rändekanaaleid.

2.1. Paremäärmusluse narratiivide kategooriad

Erinevalt teistest ekstremismiliikidest on paremäärmuslik ekstremism osaks peavoolu diskursusest (Radicalisation Awareness Network, 2019A, p. 7). Eri ideoloogiad kesken- duvad maailma kirjeldamisel kindlatele teemadele ja lugudele ning paremäärmuslik ideoloogia väljendub Lee (2019, p. 5) järgi narratiivides, mis võivad eraldiseisvana olla faktiliselt tõesed, kuid mille struktuur ja fookus (koosmõjus teiste narratiividega) kujun- davad ideoloogiat.

Järgnevalt esitan Lancasteri Ülikooli alla kuuluva CREST-i (Centre for Research and Evidence on Security Threats) vanemteaduri dr Benjamin Lee artikli põhjal moodustatud paremäärmuslike narratiivide kategooriad, millele on lisatud Euroopa Liidu radikaliseerumise ennetamise võrgustiku ehk Radicalisation Awareness Networki (edaspidi RAN) täiendused.

- Vähemustevastased narratiivid (ingl *anti-minority narratives*)

Narratiivid, milles vähemusgrupid ohustavad enamusgruppe/põliselanikke ning neid vähemusgruppe seostatakse kriminoogeense käitumisega ja/või kaheldakse nende intelligentsuses (Lee, 2019, pp. 5–6). Ohustajateks on immigrandid, islamiseerumine ja eliit (Radicalisation Awareness Network, 2019B, p. 5).

- Demograafiline oht (ingl *demographic threat*)

See narratiiv on tihedalt seotud kontseptsiooniga „valgete genotsiid” (Lee, 2019, p. 6). Narratiivi alla kuulub ka ohvri hoiak (ingl *victimhood*), mille järgi eelistavad valitsused valgete enamusega populatsioonile etnilisi ja religioosseid vähemusi. (Radicalisation Awareness Network, 2019B, p. 5).

- Kollaps (ingl *collapse*)

Narratiiv, mille järgi on etniline või kultuuriline võimuvõitlus vältimatu. Seda võidakse näha nii rassisõja kui ka kodusõjana (Lee, 2019, p. 6).

Eliidivastased narratiivid (ingl *anti-elite narratives*)

Narratiivid, mille järgi kannab poliitiline ja sotsiaalne juhtkond vastutust praeguste ja tulevaste kriiside suhtes. (Lee, 2019, p. 6) Eliidivastasuse alla kuulub ka võimu kaotamise narratiiv, mille järgi teevad liiga mõjuvõimsad institutsioonid (EL, NATO, ÜRO) tsiiviilelanikkonna suhtes negatiivsete tagajärgedega otsuseid (Radicalisation Awareness Network, 2019B, p. 6).

- Ajalooline revisionism (ingl *historical revisionism*)

Narratiivid, mille järgi on ajaloo võtmesündmuseid moonutatud parempoolse ideoloogia maha surumiseks (Lee, 2019, p. 6).

Uuringu empiiriline osa analüüsis meeleavaldustel esitletud loosungeid ja tuvastas multimodaalse diskursusanalüüsi meetodit kasutades nendele kantud sõnumid. Tuvastatud sõnumid asetati eespool välja toodud narratiivide kategooriasse.

3. METOODIKA

Uuringu käigus vaadeldi pildilisi sõnumeid, mida esitleti loosungite vormis 29.09.2017, 15.11.2018, 26.11.2018, 09.12.2018 ja 19.12.2018 toimunud EKRE korraldatud immigratsiooniteemalistel meeleavaldustel. Uurimisesemeks olevad kujutised (loosungid) olid taotluslikult satiirilised ja mitmeti tõlgendatavad, seepärast oli nendel edastatud sõnumi tuvastamiseks vajalik lisaks teksti ja pildi tähenduse mõistmisele arvestada ka kultuuriliste ja semiootiliste tähendustega (Parmo, 2021, lk 7, 29).

Valimisse kuulus 13 (tugevalt sümbolistlikku ja silmapaistvat) loosungit ning multimodaalse diskursusanalüüsi abil selgitati välja tõkestust sisaldavad loosungid ja nendele kantud varjatud narratiivid.

Inimsuhtlus on multimodaalse olemusega, mis tähendab, et suhtlemisel kasutatakse mitmesuguseid tähendust loovaid vahendeid (nt kehaliigutused, meloodiad ja joonistused) (Ingerpuu-Rümmel, 2014). Kress (2011, p. 36) lisab, et multimodaalses diskursusanalüüsis on tekst multimodaalne semiootiline üksus, mille eri dimensioonid koondatakse tekstiliseks/semiootiliseks tervikuks. Laheranna (2008, lk 235) järgi tuleb visuaalseid andmeid pidada tekstiks, kuid enne tekstitõlgenduse meetodite kasutamist täiendatakse visuaalseid andmeid sageli sõnaliste kirjelduste, kokkuvõtete või transkriptsiooniga.

Kressi ja van Leeuweni „Kujutiste lugemise grammatika” ja Fairclough’ kriitilise diskursusanalüüsi mudeli ühendamisel koostati uurimisinstrument, milles käsitletakse teksti ja kujutisi multimodaalsete semiootiliste üksustena. Uurimisinstrumenti kasutades transkribeeriti semiootilised üksused (tekst ja kujutised) tekstiliseks/semiootiliseks tervikuks.

Järgnevalt on esitatud ülevaade uurimisinstrumentidist, mille esimene osa, kujutiste lugemise analüüsimudel on moodustatud Kressi & van Leeuweni (2006) raamatu põhjal.

1. IDEATSIOONILINE METAFUNKTSIOON

1.1 Jutustavad kujutised

1.1.1. Osalejad

1.1.2. Narratiivsed protsessid

1.2. Kontseptuaalsed kujutised

1.2.1 Varjatud liigitamine

1.2.2. Analüütilised protsessid

1.2.3. Sümboolsed protsessid

2. INTERPERSONAALNE METAFUNKTSIOON

2.1 Representatsioon ja vastastikmõju

2.1.1. Pilg ja pildi iseloom

2.1.2. Sotsiaalne kaugus

2.1.3. Hoiaku väljendamine

3. TEKSTUAALNE METAFUNKTSIOON (KOMPOSITSIOON)

3.1. Kompositsioon ja multimodaalne tekst

3.1.1. Informatsiooniväärtus

3.1.2 Silmapaistus

Uurimisinstrumendi teine osa, Fairclough' kriitilise diskursusanalüüsi mudel on koostatud Fairclough' raamatute (1989, pp. 110–111; 2003, pp. 39) põhjal.

1. KIRJELDAMINE

1.1. Sõnavara

1.2. Grammatika

1.3. Eeldused

2. TÕLGENDAMINE

2.1. Intertekstuaalsus

2.2. Interdiskursiivsus

3. SELETAMINE

Meeleavaldustel kasutatud loosungite sõnumi välja selgitamine koosneb viiest etapist. **1. Esmalt** kasutatakse Kressi ja van Leeuweni kujutiste lugemise mudelit visuaalse sõnumi tõlgendamiseks. **2. Teiseks** selgitatakse välja loosungitele kantud tekstiline sõnum, analüüsid Fairclough' mudelis kirjeldamise alla kuuluvat sõnavara, grammatikat ja eeldusi. **3. Kolmandas** etapis (tõlgendamine) analüüsitakse intertekstuaalsust ehk kuidas analüüsitud tekst on seotud teiste tekstidega ja kuidas tekst on seotud pildiga. **4. Neljandas** etapis analüüsitakse loosungil tõkestamise tehnika kasutamist. **5. Viiendas** etapis antakse seletavas vormis ülevaade sotsiaalsest analüüsist ja vaadeldakse eelmiste etappide tähendusi koosmõjus. (Parmo, 2021, lk 34)

3.1. Analüüsi näidis

Järgnevalt on esitatud ülevaade uurimisinstrumendi praktilisest kasutamisest. Esitatud on loosungil analüüs, mida võis näha EKRE piketil riigikogu ees 26.11.2018.

Narratiivsed representatsioonid ehk jutustavad kujutised, mis kujutavad ja seostavad tegelasi tegevuste ja toimingute abil, olles äratuntavad vektorite (nt käe või pilgu suuna) olemasolu põhjal (Kalmus, 2015).

1. pildil on kujutatud Eesti Vabariigi presidenti Kersti Kaljulaidi moslemi mehena (Osama bin Ladenina) ning tekstid „Eesti rahva reetur nr 1“ ja „Allahu Akbar“. Pildil on ka Pakistani ja Süüria lipp, mille kõrval on väikses kirjas (raskesti loetavalt) „Eesti Vabariik“. Pildil

Pilt 1. (Postimees, 2018)

on ka sümbol pealuu ja ristatud sääreluudega, millel tundub, et on (raskesti loetavalt) kirjutatud „Ultra 2005“. Selle sümboli täpsemat tähendust ei õnnestunud magistritöö autoril välja selgitada ning edaspidi käsitletakse sümbolit pealuu ja ristatud sääreluude kontekstis, mis tähistab surma. **2.** narratiivsed protsessid – pilt ei väljenda tegevust ega reaktsiooni (ei saa tõmmata vektoreid).

Kontseptuaalsed representatsioonid ehk kujutised, mis ei sisalda vektoreid ja esitavad tegelasi üldistatult (Kalmus, 2015).

1. Pilt sisaldab analüütilist protsessi – aluseks on islamiseerunud president Kaljulaid ning omastavateks tunnusteks arabiamaadega seotud sümbolid, nagu Pakistani lipp, Süüria lipp ja tekst „Allahu akbar“ **2.** Pilt sisaldab ka sümboolseid protsesse. President Kaljulaid on pildil kujutatud habeme ja pearätiga, mis esitleb teda moslemina (islamimeelsena). Samuti viitab presidendi islamivaimustusele fraas „Allahu akbar“ ehk „Allah on kõikvõimas“, mis pildi kontekstis väljendab presidendi usutunnistust. Pildil on ka sümbol pealuu ja ristatud sääreluudega, mis viitab islami ja kogu ülejäänud pildi konteksti surmavale ohtlikkusele.

Representatsioon ja vastastikmõju ehk kujutise looja ja vaatleja vaheline vastastikmõju (pilg ja pildi iseloom, sotsiaalne kaugus, hoiaku väljendamine).

1. Pildil kujutatud figuur esineb passiivses rollis, olles informatsiooni pakkuja. Habeme ja pearätiga kujutise eesmärk on näidata president Kaljulaidi islamimeelse eestluse reeturina. **2.** Figuur on kujutatud suures plaanis, mis loob tegelase ja vaataja vahel isikliku

suhte – pildi vaatajal on isiklik suhe presidendiga, kes on vaatajat (ja tema kultuuri/riiki) reetnud.

Kompositsioon – hõlmab a) informatsiooniväärtust – antud ja uus (antud/traditsiooni-line vasakul, uus paremal), ideaalne ja reaalne (ideaalne ülal, reaalne all), tšenter ja marginaalid (keskosas informatsiooni tuum); b) silmapaistvust – elementide suurus, värvus ja kultuuriline tähtsus.

President Kaljulaidi kujutis ei asetse küll pildi keskel, kuid kompositsiooni seisukohalt on ta selgelt keskne figuur. Informatsiooni tuumaks on presidendi kujutamine moslemina, millele on tavalise vaataja jaoks lihtsaim viidata habeme ja pearätiga. Pildi paremasse serva jäävad Pakistani ja Süüria lipud ning fraas „Allahu akbar” on illustreerivateks detailideks, mis kinnistavad põhimotiivi. Selleks, et musta habeme ja juustega figuur mustal taustal eristuks, on tema pea ümber kasutatud punast tooni. Mustal taustal toob figuuri hästi esile valge riietus ja pearätt.

Teksti analüüs – hõlmab grammatika, sõnavara ja tekstis sisalduvate eelduste analüüsi.

„Eesti rahva reetur nr 1”. **1.** Sõnavara peegeldab ideoloogilist kuuluvust. Lause on esitatud rahvuslikust positsioonist ning viidatakse rahvusluse suurimale vaenlasele (suurimale reeturile). **2.** Tegemist on väitlausega, mis esitab justkui objektiivselt olukorra kirjelduse. **3.** Eelduseks on võetud, justkui oleks olemas reeturite hierarhia, mille nimekirjas on president Kaljulaid esimesel kohal. „Nr 1” käivitab eeldust, et Eesti rahval on reetureid palju (nr 2, nr 3 jne) ning on võimalik eristada kõige suuremat reeturit. „Reetmine” tähendab pildi kontekstis islamiseerumist ja Allahi kummardamist, öeldes „Allahu akbar” just araabia keeles ning mitte eesti keeles, mis eeldab omakorda seda, et Eesti president on loobunud eesti keele kasutamisest. Kirje „Eesti Vabariik” on seega samas reas / samastatud Süüria ja Pakistani lipuga ehk konstrueeritakse Eesti identiteedi kaotamist. Seega on Eesti rahva kõige suurem reetmine seostatud just Eesti identiteedi (lipp, usk ja keel) täieliku kaotamisega. Pildil ei ole kujutatud midagi, mis oleks Eestile omane. Bin Ladenina kujutatud president Kaljulaid seostub selle võrdluse kaudu laialdase vägivalla ja Eesti rahva surmaohuga.

Intertekstuaalsus ehk Fairclough’ järgi (2003, p. 39) uurimise all oleva teksti suhe teiste tekstidega, mis on uurimise all oleva teksti suhtes välised, kuid sellega siiski seotud.

„Eesti rahva reetur nr 1” ei ole otsene tsitaat, kuid mõtte edastamiseks on kasutatud teksti stiili, millega kirjeldati eelmise sajandi esimesel poolel Ameerikas ohtlikumaid kurjategijaid – „Public Enemy No. 1” ehk „Rahvavaenlane nr 1”.

Tekst ja pilt on interdiskursiivses suhtes. Tekst viitab Eesti rahva suurimale reeturile ning pilt illustreerib selle reeturina moslemi meheks töödeldud president Kaljulaidi. Samuti annab pilt arusaamise, milles riigi reetmine seisneb – Eesti identiteedi kaotamine. Pildil

on veel ka Eesti identiteeti ilmestavad lisadetailid – kirje „Eesti Vabariik“ ilma liputa koos Süüria ja Pakistani lippudega ja araabiakeelne fraas „*Allahu akbar*“.

Sotsiaalne analüüs ehk interaktsiooni ja sotsiaalse konteksti vaheliste suhete seletamine, milles nähakse uuritavat diskursust ühiskonna võimusuuhete valguses, paigutatuna sotsiaalsesse konteksti (Laherand, 2008, lk 329), sealjuures analüüsitakse ka diskursiivseid võitlusi, mis leiavad aset teksti loojate ja tõlgendajate ning ühiskondlik-poliitilise korra vahel (Kalmus, 2015).

Loosung on valmistatud paremäärmusliku diskursuse kontekstis, taastootes ühiskonnas kahte narratiivi: **1) vähemuste vastane narratiiv** – loosungil on kujutatud ohuna moslemeid ja islamiseerumist. Otseselt ei ole välja toodud kriminogeenset käitumist, kuid moslemi kujutis, millele on monteeritud Eesti presidendi nägu, seostub vaatajale ennekõike Osama bin Ladeniga ja seega vägivalga ja surmaohuga. Selliselt hoiatab loosung lugejat islamiterrorismi eest. Vähemuste vastaste narratiivide järgi on rahvuslik identiteet ründe all ning selle ohustajateks on immigrandid ja islamiseerumine. **2) demograafiline oht** – loosungil väljendub ohvi hoiak, mille järgi eelistavad riikide valitsused valgete enamusena populatsioonile etnilisi ja religioosseid vähemusi. Loosungi kontekstis eelistab president islamit ja araabia keelt, olles seega suurim Eesti reetur. Pildi paremas servas olevate Pakistani ja Süüria lippude juurde on kirjutatud „Eesti Vabariik“, mis ennustab Eesti muutumist moslemiriigiks.

Tõkestus – kujutiste ja teksti sõnumi välja selgitamise järel analüüsitakse, kas ja millisel määral on sõnumi edastamisel kasutatud tõkestuse meetodeid.

Loosungil on kasutatud tõkestamise tehnikat kujutamaks president Kersti Kaljulaidi islamimeelse Eesti reeturina. Presidendi nägu on monteeritud moslemi mehe keha külge (suure tõenäosusega on kasutatud Osama bin Ladeni enda kujutist), samastades teda Osama bin Ladeniga ja islami terrorismiga. Islamivaenuliku ja presidenti kritiseeriva sõnumi edastamiseks on kasutatud poliittõkestust, ühendades rünnatavate objektide iseloomulikud tunnused – presidendi puhul tema nägu ning bin Ladeni puhul habe ja valge pearätt (mis on ka paljude teiste moslemi meeste iseloomustavateks tunnusteks). Loosungil on lisadetailidena kujutatud ka Pakistani ja Süüria lipud ning tekst „*Allahu akbar*“, mis loosungi kontekstis on seostatavad islamiterrorismiga ja seega võimendavad sõnumit.

4. UURINGUTULEMUSTE ANALÜÜS JA JÄRELDUSED

Uuringu käigus analüüsiti 13 loosungit ja ilmnes, et poliittõkestust kasutati kümnel juhul. Uuringu autor eristas erinevaid tõkestuse kasutamise meetodeid ja jaotas need tinglikult viide kategooriasse: 1) sümbolite kasutamine moonutatata viidetena – n-ö lihtsakoeline tõkestus, mille käigus on satiiriline kontekst edasi antud teiste sümbolitega ning rünnatava objekti sümbolit kasutatakse viitena, mis kinnitab, et satiiriline kontekst esindab rünnatavat objekti; 2) kompromiteeriv pilt – kasutatud on autentset pilti rünnatavast objektist, kus objekt on jäädvustunud ebaloomulikult, ja seda kujutist kasutatakse naeruvääristava konteksti loomiseks; 3) näo monteerimine mõne teise kujutise keha külge – rünnatava objekti nägu ühildatakse naeruvääristavas või halvustavas kontekstis mõne teise kujutisega; 4) kultuurile iseloomulike sümbolite kasutamine – kohaliku kultuuri sümbolid on asendatud võõrale kultuurile omaste (uuringu käigus peamiselt islami) sümbolitega, näidates sellisel võõra kultuuri ohtlikkust; 5) narratiivsed kontekstid – sümbolid, millel on eraldiseisev taustalugu, mis toetab tõkestusega taotletavat narratiivi.

Uuringu teooriaosa kirjeldas meemide rolli digiajastu kommunikatsioonis ja tõi välja internetimeemide olulisuse sümbolite tähendusvälja kujundamisel. Internetikeskkonnades kujunenud tähendusega kujutisi kasutati neljal juhul ja kolmel loosungil. **Ühel loosungil** kasutati pilti araablasest, mis on internetis levinud meemi põhjana, milles naeruvääristatakse araablasi ja seostatakse immigratsiooni kriminogeense käitumise kasvuga. **Teisel loosungil** olid ühendatud kaks meemi, teksti baasil formaat „*Keep calm and carry on*“ ning nõukogudeaegne töölisnaise kujutis, mida on kasutatud irooniliselt tseesuuri propageerivate meemide põhjana. **Kolmandal loosungil** oli Osama bin Ladeni nägu asendatud president Kaljulaidi näoga, seostades teda islamiterrorismiga. Bin Ladeni näo asendamine mõne teise figuuriga on küll internetis levinud paroodia, kuid mingisugust lisaväärtust ega uut konteksti ei ole sellele internetis omistatud (peale ilmselge seose islamiterrorismiga). (Parmo, 2019, lk 77)

Võib väita, et valimisse kaasatud loosungitel ei olnud veebidiskursuse mõjutused suured, sest need tuvastati kolmeteistkümnest loosungist kolmel.

Kuigi uuringu eesmärk ei olnud välja selgitada, kes on loosungite autorid, hakkab pildigaleriisid vaadeldes silma, et immigratsioonivastastel meeleavaldustel hoidsid loosungeid enamasti keskealised ja vanemad inimesed. Võib arvata, et veebidiskursusest võetud sümboleid ja konteksti kasutatakse rohkem meeleavaldustel, milles osalevad 20–30-aastased inimesed – sellise valimiga uuringut näeb artikli autor tõkestuse edasise uurimissuunana.

Uuringu rõhuasetus oli poliittõkestuse kui kommunikatsioonitehnika tutvustamisel ja tõestamisel, et tõkestust kasutatakse ka äärmuslike sõnumite edastamiseks. Teooria põh-

jal kujunes välja viis paremäärmuslikku narratiivi, millest artikli autor pidas vaenu õhutamise seisukohalt vähem ohtlikeks narratiivideks eliidivastasust ja ajaloolist revisionismi.

Eliidile vastandusid ka 20. sajandi revolutsioonilised ideoloogiad, nagu aristokraatiale ja kulaklusele vastanduv bolševism Venemaal (Chang & Gregor, 2021, pp. 5–8) ning ulatusliku propaganda kaudu juutidele kui eliidile ja rahva kurnajatele vastanduv natsionaalsotsialism Saksamaal (Welch, 2002, p. 13). Samas ei saa eliidivastasust pidada eraldiseisvana äärmuslikuks, sest eliidivastastased narratiivid ühtivad üldise võimu vaenamise mentaliteediga, mis on tavapärane ka igas vabas ühiskonnas.

Samuti ei saa pidada äärmuslikuks mõõdukalt revideeritud ajalugu, sest eri rahvaste patriootilis-populistlikud liialdused on ootuspärased, kui ajaloo kulgu ei ole muudetud teisi rahvusi solvavalt.

Äärmusliku revideerimise näidet käsitleb Euroopa Inimõiguste Kohtu 2019. aasta otsus, mille kohaselt holokausti toimumist eitanud Saksa paremäärmuslik poliitik Udo Pastörs mõisteti Saksamaa seaduste järgi õiglaselt süüdi juudi rahva tahtliku laimamise eest ning tema avaldust ei peetud väljendusvabaduse vormiks, mida kaitseks Euroopa inimõiguste konventsioon (Laugen, 2019). Mõõduka revideerimise piiri ületamise näiteks on ka Venemaa president Vladimir Putini allkirjastatud seadus, mis keelab eitada Nõukogude humanitaarmissiooni Euroopa vabastamisel ja NSV Liidu otsustavat osa Euroopa vabastamisel natsismiikkest (Interfax-BNS, 2021). Artikli autori hinnangul ei olnud uuringus käsitletud loosungite hulgas niivõrd äärmuslikke juhtumeid.

Uuringu kontekstis olid vaenu õhutamise seisukohalt ohtlikemateks narratiivideks vähemustevastasus, demograafiline oht ja kollaps.

Kõikides loosungites tuvastati vähemalt üks paremäärmuslik narratiiv: viiel loosungil kajastus üks narratiiv, kuuel loosungil kaks narratiivi ja kahel loosungil kolm narratiivi. Vähemustevastane narratiiv oli viiel loosungil, demograafilise ohu narratiivi kaheksal loosungil, kollapsi narratiivi kahel loosungil, eliidivastasteid narratiive leidis kuuel loosungil ja ajaloolist revisionismi kahel loosungil.

Uuringu ülesandest lähtuvalt olid huvipakkumaks loosungid, milles kasutati kompleksset tõkestamise tehnikat vaenu õhutavate narratiivide (vähemustevastane narratiiv, demograafiline oht ja kollapsi narratiiv) levitamiseks. Sellistele nõuetele vastas viis loosungit.

KOKKUVÕTE

Tänapäeva ühiskonnas on levinud karikatuurne mõtlemine. Selle trendi peamiseks mõjutajaks on veebidiskursus, mis kasutab kommunikatsioonis lühikesi, visuaalseid ja sümbolistlikke sõnumeid. Silmatorkavamad on sõnumid, mis tekitavad emotsioone ja huumor on emotsiooni edastamise lihtsaim viis. Huumorikus on eriti ahvatlev, sest tekitab tarbijas positiivset emotsiooni ja see jätab soosiva mulje ka sõnumi edastajast endast. Soovides levitada poliitilist või ideoloogiliselt äärmuslikku sõnumit, on tarvilik kasutada kommunikatsioonitehnikaid, millest auditoorium aru saab.

Ilmselt kasutavad tõkestust oma kommunikatsioonis erinevad poliitilised jõud, kuid artikli aluseks olev magistritöö keskendus paremäärmuslusele ning tõestas, et äärmusliku ja vaenu õhutava sõnumi edastamiseks kasutati tõkestust viiel juhul kolmeteistkümnest. Tõkestus kui sümboleid kaaperdav ja naeruväärstav kommunikatsioonitehnika ei ole iseenesest uus nähtus, kuid see on digiajastul (taas)populariseerunud, sest tugineb veebidiskursust iseloomustavatele omadustele: lühike, visuaalne ja sümbolistlik.

Pahatahtlike sõnumite autorite tuvastamine on raske, sest sotsiaalmeediakeskkonnas on keeruline hinnata, kas kodeeritud äärmuslikku sõnumit jagav inimene ise üldse sõnumist aru saab ning kas tema eesmärk on vaenu õhutava sõnumi propageerimine või sõpruskonna hulgas humoorika meemi jagamine.

HANNES PARMO

Vabakutseline kirjanik

E-post: hannesparmo@gmail.com

Hannes Parmo lõpetas 2014. aastal Tartu Ülikoolis bakalaureuseõppe religiooniuuringute ja teoloogia erialal ning 2021. aastal Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku magistriõppe.

Oma magistritöös ühendas ta julgeoleku ja oma töökogemuse ning uuris semiootilise mudeli abil vaenu õhutavaid satiirilisi sõnumeid.

KASUTATUD ALLIKAD

- Alvares, C. & Dahlgren, P., 2016. Populism, extremism and media: Mapping an uncertain terrain. *European Journal of Communication*, 31(1), pp. 46–57.
- Auers, D. & Kasekamp, A., 2015. The impact of radical right parties in the Baltic states. Rmt: Minkenberg, M. *Transforming the Transformation: The East European radical right in the political process*. New York: Routledge, pp. 137–153.
- Berger, J. & Milkman, K. L., 2012. What Makes Online Content Viral? *Journal of Marketing Research*, 49 (2), pp. 192–205.
- Brisman, A., 2010. „Creative crime“ and the phytological analogy. *Crime Media Culture*, 6(2), pp. 205–225.
- BSCTimes, 2021. *Pepemoon to Launch First Payments Terminal on BSC*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://bsctimes.com/pepemoon-to-launch-first-payments-terminal-on-bsc/> [Kasutatud 18.06.2021].
- Cambridge Dictionary, 2021. *Trolling* [päring]. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trolling> [Kasutatud 15.08.2021].
- Cammaerts, B., 2007. Jamming the Political: Beyond Counterhegemonic Practices. *Journal of Media and Cultural Studies*, 21(1), pp. 71–90.
- Carduzzi, V., 2006. Culture Jamming: A Sociological Perspective. *Journal of Consumer Culture*, 6(1), pp. 116–138.
- Chang, M. H. & Gregor, A. J., 2021. *Political populism in the Twenty-First Century*. Cambridge Scholars Publishing.
- De Vreese, C. H., Esser, F., Aalberg, T., Reinemann C. & Stanyer, J., 2018. Populism as an Expression of Political Communication Content and Style: A New Perspective. *The International Journal of Press/Politics*, 23(4), pp. 423–438.
- DeLaure, M. & Fink, M., 2017. *Culture Jamming: Activism and the Art of Cultural Resistance*. New York: New York University Press.
- Duerringer, C. M., 2016. Who Would Jesus Bomb? The Republican Jesus Meme and the Fracturing of Ideology. *Social Media + Society*, 2(1), pp. 1–12.
- Fairclough, N., 1989. *Language and power*, New York: Longman Inc.
- Fairclough, N., 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Gombrich, E. H. & Kris, E., 1938. The Principles of Caricature. *British Journal of Medical Psychology*, 17, pp. 319–342.

- Goodwin, J. & Dahlstrom, M. F., 2014. Communication strategies for earning trust in climate change debates. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5(1), pp. 151–160.
- Graham, G., 2002. *Genes: A philosophical inquiry*. London: Routledge.
- Gramigna, R., 2012. Kultuuriuringute ja kultuurisemiootika piiril: Kultuuritõkestuse juhtum. *Acta Semiotica Estica IX (erinumber)*, lk 66–89.
- Huey, L., 2015. This is Not Your Mother's Terrorism: Social Media, Online Radicaliation and the Practice of Political Jamming. *Journal of Terrorism Research*, 6(2), pp. 1–16.
- Ingerpuu-Rümmel, E., 2014. Multimodaalse diskursuse analüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Threats*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/multimodaalse-diskursuse-analyys> [Kasutatud 11.06.2020].
- Interfax-BNS, 2021. Putin allkirjastas Nõukogude Liidu võidu eitamise keelu seaduse. *Eesti Rahvusringhääling*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1608264519/putin-allkirjastas-noukogude-liidu-voidu-eitamise-keelu-seaduse> [Kasutatud 16.08.2021].
- Kalmus, V., 2015. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys> [Kasutatud 16.08.2021].
- Kress, G., 2011. Multimodal discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, pp. 35–50.
- Kress, G. & Van Leeuwen, T., 2006. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. New York: Routledge.
- Kurylo, B., 2020. The discourse and aesthetics of populism as securitization style. *International Relations*, 00(0), p. 1–21.
- Laherand, M.-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
- Laugen, L., 2019. Euroopa Inimõiguste Kohus: holokausti eitamine ei ole väljendusvabaduse vorm. *Delfi*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.delfi.ee/artikkel/87645745/euroopa-inimoiguste-kohus-holokausti-eitamine-ei-ole-valjendusvabaduse-vorm?> [Kasutatud 16.08.2021].
- Lee, B., 2019, Overview of the Far-Right. *Centre for Research and Evidence on Security Threats*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/834424/Ben_Lee_-_Overview_of_the_far_right.pdf [Kasutatud 11.06.2020].
- Linguee, 2021. *Jamming* [päring]. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.linguee.com/english-estonian/search?source=auto&query=jamming> [Kasutatud 13.08.2021].
- Parmo, H., 2021. *Political jamming: paremäärmuslikud narratiivid Eestis meeleavalduste näitel*. Magistritöö, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

- Pelletier-Gagnon, J. & Trujillo Diniz, A. P., 2018. Colonizing Pepe: Internet Memes as Cyberplaces. *Space and Culture*, 00(0), pp. 1–15.
- Philipps, A., 2015. Defacing Election Posters: A Form of Political Culture Jamming? *Popular Communication*, 13, pp. 183–201.
- Postimees, 2018. *Galerii ja video: EKRE piketil rünnati Indrek Tarandit*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.postimees.ee/6462211/galerii-ja-video-ekre-piketil-runnati-indrek-tarandit?gallery=264113&image=11603296> [Kasutatud 25.10.2021].
- Radicalisation Awareness Network, 2019a. *Local-level management of far-right extremism*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-local/docs/ran_local_rotterdam_far_right_extermism_20190124_en.pdf [Kasutatud 03.05.2021].
- Radicalisation Awareness Network, 2019b. *Current and future narratives and strategies of far-right and islamist extremism*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_pol-cn_most_often_used_narratives_stockholm_05042019_en.pdf [Kasutatud 03.05.2021].
- Riigikogu, 2018. *Riigikogu avaldus ÜRO globaalse ränderaamistiku kohta. Avaldus, RT III*, 28.11.2018, 4.
- Sandlin, J. A. & Callahan, J., 2009. Deviance, Dissonance, and Détournement. *Journal of Consumer Culture*, 9(1), pp. 79–115.
- Sandlin, J. A. & Milam, J. L., 2008. „Mixing Pop (culture) and Politics”: Cultural resistance, Culture Jamming, and Anti-Consumption Activism as Critical Public Pedagogy. *Curriculum Inquiry*, 38(3), pp. 323–350.
- Seiffert-Brockmann, J., Diehl, T. & Dobusch, L., 2018. Memes as games: The evolution of a digital discourse online. *New Media & Society*, 20 (8), pp. 2862–2879.
- Shifman, L., 2014. *Memes in Digital Culture*. Cambridge: MIT Press.
- Stewart, B., 2020. The Rise of Far-Right Civilizationism. *Critical Sociology*, 46(7–8), pp. 1207–2020.
- Swinyard, H., 2019. Pepe the Frog creator wins \$15,000 settlement against Infowars. *The Guardian*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.theguardian.com/books/2019/jun/13/pepe-the-frog-creator-wins-15000-settlement-against-infowars> [Kasutatud 20.09.2020].
- Zeitsoff, T., 2017. How Social Media is Changing Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 61(9), pp. 1970–1991.

- Teder, M., 2013. Martin Helme soovitus immigratsioonipoliitikas: kui on must, näita ust. *Postimees*, [Võrgumaterjal] <https://www.postimees.ee/1252028/martin-helme-soovitus-immigratsioonipoliitikaks-kui-on-must-naita-ust> [Kasutatud 14.08.2021].
- Welch, D., 2002. *The third Reich: Politics and Propaganda*. New York: Routledge.
- Wettergren, A., 2009. Fun and Laughter: Culture Jamming and the Emotional Regime of Late Capitalism. *Social Movement Studies*, 8 (1), pp. 1–15.